

Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΣΗΜΕΡΑ: ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΠΟΥ ΕΡΙΞΕ ΤΟΝ ΜΟΥΜΠΑΡΑΚ

ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ ΜΠΟΥΓΔΑΝΗΣ

Στην επέτειο των δύο χρόνων από την επανάσταση που ανέτρεψε τον Χόσνι Μουμπάρακ (25.01.2011), εκατοντάδες χιλιάδες διαδηλωτές πλημμύρισαν τους δρόμους του Καΐρου και όλων των μεγάλων αιγυπτιακών πόλεων. Η πλατεία Ταχρίρ, σύμβολο της επανάστασης, κατακλύσθηκε για μια ακόμη φορά από εκατοντάδες αντίσκηνα. Τα πρόσφατα αυτά γεγονότα, που σηματοδεύτηκαν από νεκρούς, χιλιάδες τραυματίες και εκτεταμένες υλικές ζημιές, συνέβησαν σε διαδηλώσεις που κάθε άλλο παρά επετειακό χαρακτήρα είχαν. Τα μηνύματα των διαδηλωτών, συνοψίστηκαν στον κοινό τόπο ότι, τα βασικά διακυβεύματα της επανάστασης που ανέτρεψε το δικτατορικό καθεστώς, ήταν και πάλι επίκαιρα.

Η αντίδραση της αναπολίτευσης

Αν κοιτάξουμε πίσω, στο 2012, θα δούμε αρχικά την άνοδο στην ηγεσία της χώρας τον Ταντάουι, άνθρωπο του καθεστώτος Μουμπάρακ, τη διενέργεια για πρώτη φορά ελεύθερων εκλογών –που έχρισαν νικητές τους Αδελφούς Μουσουλμάνους–, την απομάκρυνση του Ταντάουι από τον Μούρσι, ενώ οι εκτιμήσεις μιλούσαν για μια περίοδο ειρηνικής συνύπαρξης Στρατού και Αδελφότητας, και τελικά το κλείσιμο της χρονιάς με νέες συγκρούσεις διαδηλωτών με την αστυνομία, με πρόεδρο πια όχι τον Μουμπάρακ, αλλά τον Μούρσι. Η ροή των γεγονότων δείχνει, πως οι εξελίξεις είναι ραγδαίες και καμία εκτίμηση δεν θα πρέπει να θεωρείται εκ των προτέρων ότι θα δικαιωθεί ή όχι. Άλλωστε, καμία επανάσταση δεν ακολουθεί γραμμική εξέλιξη. Η αναγγελία Μούρσι (στις αρχές Δεκεμβρίου του '12) ότι αναλαμβάνει υπερεξουσίες μέχρι το δημοψήφισμα της 15ης Δεκεμβρίου, έτσι ώστε να αποτρέψει ενδεχόμενη απόπειρα πρόκλησης ανωμαλίας, πυροδότησε βίαιες διαδηλώσεις. Η τελική απόσυρση του μέτρου, τελικά εγγράφηκε ως

Ο Νεκτάριος Μπουγδάνης είναι απόφοιτος του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

ένα ακόμα επεισόδιο στις κινήσεις των επί μέρους πλευρών, με τη σημείωση ότι μαζί με τα έκτακτα μέτρα πήρε πίσω και τις δρομολογημένες αυξήσεις φόρων σε βασικά καταναλωτικά προϊόντα, στο ηλεκτρικό ρεύμα και το φυσικό αέριο.

Η κατηγορία ενάντια στον πρόεδρο Μούρσι και στο ίδιο το κόμμα Ελευθερίας και Δικαιοσύνης (που στηρίζουν οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι) ήταν ότι αναπαράγουν ένα αυταρχικό και κοινωνικά άδικο σύστημα.¹ Ήδη, από το ξημέρωμα της 25ης Ιανουαρίου, είχαν ξεκινήσει συγκρούσεις με μολότοφ, πετροπόλεμο και δακρυγόνα. Η διαδήλωση μπροστά από το κτίριο της κρατικής τηλεόρασης, κατέληξε σε εκτεταμένες συγκρούσεις γύρω από την Ταχρίρ, επιθέσεις σε γραφεία των Αδελφών Μουσουλμάνων και εντέλει απόπειρα εισβολής στο Προεδρικό Μέγαρο. Παρόμοια γεγονότα εκτυλίχθηκαν και σε άλλες μεγάλες πόλεις.

Τα γεγονότα αυτά ήταν η κορύφωση μιας διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης μιας πτέρυγας της επανάστασης (φορείς της Νασερικής παράδοσης, αριστερά, φιλελεύθεροι υποστηρικτές της δημοκρατίας δυτικού τύπου), που πιστεύει ότι οι αρχές της προδόθηκαν από τους Αδελφούς Μουσουλμάνους. Θεωρούν ότι, χρησιμοποιώντας το σύστημα εξουσίας, ο Μούρσι και οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι, έχουν σκοπό την ολοκληρωτική κυριαρχία πάνω στο κράτος και τη μετατροπή του από κοσμικό σε θρησκευτικό. Μέρος, άλλωστε, της επιχειρηματολογίας ήταν το γεγονός της κατάρτισης του νέου Συντάγματος (από τη Συντακτική Συνέλευση με μεγάλη πλειοψηφία Ισλαμιστών), που αναγνώρισε ως πηγή του τις αρχές του Ισλάμ.

Το ίδιο ίσχυε, όμως, και στο προηγούμενο –ρητά κοσμικό– Σύνταγμα. Εν τέλει, εάν το κράτος θα είναι κοσμικό ή όχι δεν καθορίζεται από αυτή την αποστροφή στο Σύνταγμα, μιας και αυτή μπορεί να έχει πολλές ερμηνείες. Ο συσχετισμός της δύναμης είναι αυτός που θα παίξει τον καθοριστικό ρόλο. Δηλαδή, μια ενδεχόμενη δυναμική από τους ίδιους τους Μουσουλμάνους, που με φορέα

την Αδελφότητα θα επιβάλλουν το θρησκευτικό κράτος. Πρέπει να δούμε, λοιπόν, αν ο ενεργός πολιτικός μουσουλμανικός πληθυσμός της Αιγύπτου βρίσκεται σε μια τέτοια διαδικασία, μετατροπής ουσιαστικά της Αραβικής σε Ισλαμική Άνοιξη.

Το Δημοψήφισμα για το νέο Σύνταγμα

Στο δημοψήφισμα για το Σύνταγμα (15.12.2012), ο πρόεδρος Μούρσι κατάφερε να κερδίσει με 63,8%, με τη συμμετοχή όμως να μην ξεπερνάει το 33%. Το «Ναι» συγκέντρωσε 10.600.000 ψήφους.² Ένα σχεδόν χρόνο πριν, στις κοινοβουλευτικές εκλογές που έγιναν τον Νοέμβριο του 2011 και τον Γενάρη του 2012, οι ψήφοι της Μουσουλμανικής Αδελφότητας και του κόμματος Νουρ των Σαλαφιστών (δηλαδή των δύο βασικών πολιτικών δυνάμεων που ψήφισαν «Ναι» στο προτεινόμενο Σύνταγμα) ήταν σχεδόν 17,5 εκατομμύρια.³ Άρα, τουλάχιστον από τη σύγκριση των δύο εκλογικών διαδικασιών, δεν προκύπτει η παραπάνω υπόθεση, μιας και «χάθηκαν» περίπου 7 εκατομμύρια ψήφοι.

Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να προσέξουμε ιδιαίτερα και κάποια ποιοτικά στοιχεία του δημοψηφίσματος. Σε πόλεις-βιομηχανικά κέντρα με συγκεντρωμένο αστικό-εργατικό πληθυσμό, το αποτέλεσμα ήταν αμφίρροπο. Στο Κάιρο μάλιστα και την ευρύτερη επικράτειά του, όπου είναι συγκεντρωμένο το ¼ περίπου του συνολικού πληθυσμού, το «Όχι» πλειοψήφησε με 56,9%. Αντίθετα, μέγала ήταν τα ποσοστά του «Ναι» στην ύπαιθρο, όπως στην περιφέρεια Ματρούκ (την περιοχή της ερήμου προς τη Λιβύη) και στην περιφέρεια Φαγιούμ, στη κοιλάδα του νότου. Εκεί, η αποδοχή του νέου Συντάγματος, άγγιξε το 90%.⁴ Ταυτόχρονα, κατά τη διάρκεια των τελευταίων αιματηρών διαδηλώσεων, πολλοί μετριοπαθείς μουσουλμάνοι δημοσίευσαν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τον σκεπτικισμό τους, για την διακυβέρνηση της χώρας από τους Αδελφούς Μουσουλμάνους.⁵ Το γεγονός ότι η πλειοψηφία του κόσμου που συμμετείχε ή στη-

ριξε την επανάσταση, συνεχίζει να στηρίζει τον Μούρσι και την Αδελφότητα δεν οφείλεται στο πέρασμα αυτών των πολιτών από τις γραμμές της επανάστασης στην αντεπανάσταση.

Άλλωστε, το γεγονός ότι ο Μούρσι κατηγορήσε τους διαδηλωτές ως νοσταλγούς του Μουμπάρακ, δείχνει ποια πλευρά θέλει να εκφράσει και ταυτόχρονα σε ποια πλευρά απευθύνεται.⁶ Οι κοινωνικές δυνάμεις που στηρίζουν την Αδελφότητα, δεν θέλουν να σταματήσουν την επανάσταση, αλλά πιστεύουν ότι με τη διακυβέρνηση της χώρας από τους Αδελφούς Μουσουλμάνους θα μπορούσαν να λυθούν κάποια από τα βασικά προβλήματα που ταλανίζουν τη χώρα, όπως η μεγάλη ανεργία, ειδικά στους εξειδικευμένους νέους.⁷ Επιπροσθέτως, η μη εναντίωση από την πλευρά τους, στη διατήρηση της επισήμανσης ότι και το νέο Σύνταγμα πηγάζει από τις αρχές του Ισλάμ, ίσως να μην είναι «πισωγύρισμα σε παραδοσιακές αντιλήψεις», αλλά η πεποίθηση από τα κατώτερα στρώματα, ότι με το «άγρυπνο μάτι» των ισλαμικών αρχών, αποφεύγονται μεγάλες αδικίες, ενώ αντίθετα η «κοσμικότητα» ταυτίζεται με την αδικία και τη διαφθορά.

Μια ετερόκλητη αντιπολίτευση

Επιπλέον, οι δυνάμεις που απαρτίζουν το αντιπολιτευόμενο «Εθνικό Μέτωπο Σωτηρίας» δεν φαντάζουν, για την ώρα, ικανές να επιβληθούν του προέδρου Μούρσι, κινητοποιώντας μεγάλες λαϊκές δυνάμεις. Προσωπικότητες του Μετώπου, όπως ο Αμπ Μούσα και ο Μοχάμεντ Ελ-Μπαραντέι, εκτός του ότι έχουν ταυτιστεί για πολλούς Αιγύπτιους με την περίοδο Μουμπάρακ, αντιμετωπίζουν τους οπαδούς της Αδελφότητας ως εν δυνάμει αντεπαναστάτες. Οι διεργασίες που συντελούνται στην επαναστατική διαδικασία της Αιγύπτου έχουν ξεπεράσει ήδη τέτοιες επιφανειακές αναλύσεις. Οι τομές που συντελούνται φαίνεται ότι είναι πολύ πιο βαθιές με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Η αλληλεγγύη Μουσουλμάνων και Κοπτών στις διαδηλώσεις των τελευταίων 2 ετών, η συγκρότηση ενός γυναικείου χειραφετητικού κινήματος, και γεγονότα όπως η προστασία από άντρες της γυναικείας διαδήλωσης ενάντια στο Σύνταγμα, είναι ποιοτικά χαρακτηριστικά που δεν πρέπει να υποβαθμιστούν.

Μια απαραίτητη επισήμανση όσον αφορά την αντιπολίτευση: είναι τόσο ετε-

ρόκλητη, που αφενός δημιουργεί στην ίδια πρόβλημα συντονισμένης κινητοποίησης, αφετέρου όμως δυσκολεύει και τις κινήσεις του Μούρσι, αφού έχει να αντιμετωπίσει ομαδικά και ετερόκλητα πυρά. Από τη μία πλευρά, η κοσμική αντιπολίτευση, που φοβάται ότι ο απώτερος στόχος της Αδελφότητας για το μέλλον είναι το θρησκευτικό κράτος που θα βασίζεται στον Ισλαμικό Νόμο. Από την άλλη, η θρησκευτική αντιπολίτευση (Σαλαφιστές), που θεωρούν τον Μούρσι και την Αδελφότητα λιγότερο συντηρητικούς από όσο θα έπρεπε. Αυτοί, εν αντιθέσει με τους κοσμικούς, νοιώθουν ότι η Αδελφότητα δεν έχει κανένα σκοπό να εργαστεί προς την κατεύθυνση ενός θρησκευτικού κράτους, που θα υπακούει στη Σαρία (Ισλαμικός Νόμος), όπως αυτοί θα επιθυμούσαν. Στο ευρύ φάσμα της αντιπολίτευσης, υπάρχουν φυσικά και οι υποστηρικτές του προηγούμενου καθεστώτος, που συντάσσονται με τις κοσμικές δυνάμεις, αν και όπως γίνεται αντιληπτό, δεν είναι εύκολο να αισθανθούν σύμμαχοι.

Η οικονομία σε τέλμα

Στο οικονομικό πεδίο, η Αίγυπτος αντιμετωπίζει προβλήματα χρέους. Η παραγωγική της διαδικασία λειτουργεί με τεράστια προβλήματα τα δύο τελευταία χρόνια, λόγω της πολιτικής αστάθειας και της γενικότερης ρευστής κατάστασης. Επίσης, όπως είναι λογικό, κείμενο πλάνο έχει δεχθεί η οικονομία από την πτώση του τουρισμού, που είναι το μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα της Αιγύπτου, μιας και η αυξανόμενη βία εμποδίζει τον τουρισμό να λειτουργήσει απρόσκοπτα.⁸ Υπάρχουν προτάσεις, εντός και εκτός χώρας, που προκρίνουν ως λύση την άμεση εμπλοκή του ΔΝΤ, μέσω ενός γενναίου δανείου που θα συνοδεύεται από τα ανάλογα «διαρθρωτικά μέτρα», με στόχο την οικονομική ανάπτυξη. Για την ώρα έχει αποκλειστεί αυτό το ενδεχόμενο, αλλά παρέχονται κάποιοι ενέσεις ρευστής βοήθειας από το ΔΝΤ και τις ΗΠΑ, τέτοιες όμως που μάλλον συντηρούν, παρά λύνουν το πρόβλημα.⁹ Επιπλέον, το παράδειγμα των χωρών του ευρωπαϊκού νότου, είναι τέτοιο που να αποτρέπει ένα παρόμοιο γεγονός, εν μέσω μάλιστα πολιτικής αστάθειας.

Οι προκλήσεις της διπλωματίας

Διπλωματικά, ο Μούρσι αντιμετωπίζει την πρόκληση του Παλαιστινιακού και της

σχέσης με το Ισραήλ, τη στιγμή που η ισραηλινή πλευρά αρνείται να σταματήσει τους εποικισμούς. Η Αίγυπτος θα πρέπει να πάρει θέση και σε ζητήματα που σχετίζονται με τον συριακό εμφύλιο, όπως είναι η συμμετοχή ή όχι στη βοήθεια που η Τουρκία και το Κατάρ παρέχει στον Ελεύθερο Συριακό Στρατό που πολεμάει το καθεστώς Άσαντ. Επιπλέον, οι ΗΠΑ δεν έχουν πια τον «άνθρωπό τους» στην περιοχή, όπως με το προηγούμενο καθεστώς. Οι κινήσεις του Μούρσι είναι απρόβλεπτες, αφού είναι ουσιαστικά ένας πρόεδρος που εκφράζει όλες εκείνες τις κοινωνικές δυναμικές που αναπτύσσονται σε μια επανάσταση, προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση. Ας συυπολογίσουμε, σε ότι αφορά τις σχέσεις με τη Δύση, πως αυτή τη στιγμή πρώτο στην ατζέντα είναι το ζήτημα του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν: οι θέσεις που θα εκφράζει το Κάιρο σε όλη αυτή τη διαδικασία, θα είναι εξαιρετικά μεγάλης σημασίας.

Οι αβέβαιες προοπτικές

Η Αίγυπτος λοιπόν, εισέρχεται σε μια νέα περίοδο, όπου η ένταση συντηρείται και δεν φαίνεται άμεση λύση. Τα βασικά αντιπολιτευόμενα κόμματα αρνούνται τις συνομιλίες με τον πρόεδρο Μούρσι. Το κάλεσμά του για διαβουλεύσεις καταγγέλλεται ως μη αξιόπιστο, αλλά όσο η αβεβαιότητα συνεχίζεται, υπάρχει πάντα το ενδεχόμενο της ανάληψης πρωτοβουλιών από τον Στρατό. Οι προγραμματισμένες Κοινοβουλευτικές εκλογές –που θα άρχιζαν στις 22 Απριλίου και θα ολοκληρωνόντουσαν σε 4 φάσεις έως τον Ιούνιο– αναβλήθηκαν στη βάση τεχνικών παραλείψεων. Ουσιαστικά, το Διοικητικό Δικαστήριο ανέβαλε τις εκλογές, για να δώσει στις δύο πλευρές τη δυνατότητα να βρουν λύση στο αδιέξοδο, αφού η αντιπολίτευση είχε δηλώσει πως θα προχωρούσε σε μπούκοτάζ. Η απόφαση του Διοικητικού Δικαστηρίου χαιρέτιστηκε από την αντιπολίτευση, αλλά την ίδια στιγμή η Προεδρία της Δημοκρατίας προχώρησε σε ένσταση που ζητούσε την πραγματοποίηση της προγραμματισμένης διαδικασίας. Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι θεωρούν ότι οι εκλογές πρέπει να πραγματοποιηθούν το συντομότερο, ώστε να επισπευθεί η μετάβαση από την εποχή Μουμπάρακ, ενώ η αντιπολίτευση υποστηρίζει την αναβολή τους, ώστε να φτιαχτεί ένας πιο δίκαιος –κατ’ αυτών– εκλογικός νόμος. Ίσως πρέπει να θέ-

σομε ένα ερώτημα προς συζήτηση: δεδομένου ότι, οι οποιοσδήποτε εκλογές αυτή τη στιγμή κερδίζονται από την Αδελφότητα, που φαίνεται να έχει σταθερή πλειοψηφία, μήπως η αντιπολίτευση ελπίζει (οργανώνοντας συνεχώς κινητοποιήσεις που καταλήγουν σε συγκρούσεις), ότι έτσι θα προκαλέσει τελικά την ανάληψη δράσης από τον Στρατό; Αν συνέβαινε αυτό, τουλάχιστον θα παρέμενε σίγουρα κοσμικό το κράτος, η Αδελφότητα θα γινόταν αντιπολίτευση και οι φόβοι της σημερινής κοσμικής αντιπολίτευσης θα έμπαιναν στην άκρη. Μόνον ως υπόθεση μπορούμε να το εξετάσουμε αυτή τη στιγμή. Το σίγουρο είναι ότι τα γεγονότα είναι σε εξέλιξη και η όποια πο-

ρεία τους θα επηρεάσει ευρύτερα τις γεωπολιτικές εξελίξεις στην περιοχή.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2012/09/mohammed-morsi-the-new-hosni-mubarak.html>
- 2 <http://www.egyptindependent.com/news/egypt-s-constitution-passes-638-percent-approval-rate>
- 3 <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/33/100/32384/Elections-/News/Egypt-s-postMubarak-legislative-life-begins-amid-te.aspx>
- 4 <http://www.jadaliyya.com/pages/index/9234/egypt%E2%80%99s-constitutional-referendum-results>
- 5 Για παράδειγμα: <http://liveblog.egyptindependent.com/node/11951>. Στο Facebook και στο twitter, ήταν εμφανής ο σκεπτικισμός, από πολλούς νέους/ες ψηφοφόρους της Αδελφότητας, σχετικά με τις κινήσεις του Μόρσι.
- 6 http://www.huffingtonpost.com/2012/12/06/mohammed-morsi-protesters_n_2253195.html
- 7 <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/0/50405/Business/0/Egypt-s-unemployment-rate-hits-record-high-in-second.aspx>
- 8 <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/63596/Business/Economy/Egyptian-tourism-sector-ravaged-by-political-unres.aspx>
- 9 <http://www.imf.org/external/country/>

Ζακ Ελλύλ Το Τεχνικό Σύστημα

Μετάφραση-πρόλογος: Γιάννης Δ. Ιωαννίδης

ISBN: 978-960-87756-4-0, δίσκ. 24 X 17, σελ. 448,
τιμή 25,00 - (με Φ.Π.Α.)

Είναι αδύνατο να καταλάβουμε τη σύγχρονη κοινωνία αν δεν γνωρίζουμε με σαφήνεια τον παράγοντα που κατά κύριο λόγο την καθορίζει, δηλαδή την Τεχνική. Η Τεχνική είναι πολύ ευρύτερη από την τεχνολογία: συνιστά το σύνολο των μέσων και των μεθόδων που επινοούνται και επιλέγονται ορθολογιστικά σε κάθε τομέα της ζωής, με αποκλειστικό κριτήριο την αποτελεσματικότητα σε κάθε δεδομένη στιγμή. Οφείλουμε αυτόν τον απλό και διαυγή ορισμό στον Ζακ Ελλύλ (1912-1994), ο οποίος υπήρξε ένας από τους πρώτους (1935) που αντιλήφθηκε τη βαρύτητα του τεχνικού φαινομένου στην κοινωνία μας και οπωσδήποτε ο πρώτος (1954) που περιέγραψε την Τεχνική και τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά της: αυτονομία, ενότητα, καθολικότητα, ολοποίηση, αυτομεγέθυνση, αυτοματισμός και αέναη πρόοδος, μεταξύ άλλων.

Στο Τεχνικό Σύστημα (1977), ξεκινώντας από έναν ευρύτατο διάλογο με μια πληθώρα σημαντικών στοχαστών από τον Μάμφορντ, τον Μπωντριγιάρ και τον Λεφέβρ έως τον Αρόν, τον Μακλούαν και τον Ντεμπόρ, ο Ελλύλ καταδεικνύει διεξοδικά ότι σήμερα η Τεχνική έχει αναπτυχθεί όχι μόνο ποσοτικά αλλά και ποιοτικά. Δεν αποτελεί απλώς τον καθοριστικό παράγοντα της σύγχρονης κοινωνίας. Η Τεχνική, κυρίως μέσω της διασύνδεσης όλων των επιμέρους τεχνικών παραγόντων που επέτρεψε η πληροφορική, έχει μετασχηματιστεί σε Σύστημα. Οι συνέπειες αυτής της εξέλιξης για τον άνθρωπο είναι πολυάριθμες και ζωτικής σημασίας.

Ο Ζακ Ελλύλ (1912-1994), ένας από τους κορυφαίους στοχαστές του τεχνικού φαινομένου, γεννήθηκε στο Μπορντώ όπου, επιλέγοντας συνειδητά την επαρχία από την πρωτεύουσα της πατρίδας του, πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του διδάσκοντας Ιστορία του Δικαίου και των Θεσμών στο πανεπιστήμιο της πόλης. Μέλος της Αντίστασης κατά την Κατοχή, συνειδητός χριστιανός, βαθύς γνώστης και θαυμαστής της σκέψης του Μαρξ, με έντονη παρουσία στους κοινωνικούς αγώνες και αρωγός μη βίαιων αναρχικών και ελευθεριακών ομάδων, συνέγραψε περισσότερα από εξήντα βιβλία και εκατοντάδες άρθρα με θέματα που εκτείνονται από την κοινωνιολογία, την τέχνη και την πολιτική έως το Δίκαιο, τη θεολογία και την Τεχνική.

Εκδόσεις Αλήστου Μνήμης / βιβλιοπωλείο Αλφειός
Χαρ. Τρικούπη 22, 106 79, Αθήνα, τηλ./fax 2103623092
www.alfeiosbooks.com e-mail: alfeiosbooks@gmail.com